

περί Έρωτος [& φαντασίας]

Ελένη Φιλιππάκη

«Ο έρωτας είναι τυφλός», λέμε.

Τι εννοούμε;

Μήπως ότι «ο έρωτας τυφλώνει

την ερωτευμένη»; Αλλά κι αυτή

η πρόταση, πάλι, τι σημαίνει;

Το προφανές, νομίζω, είναι κάτι σαν κι αυτό: η ερωτευμένη, εξαιτίας του έρωτά της, δεν βλέπει αυτό που μπορούσε να δει πριν ερωτοτυπηθεί και αυτό που κάθε ενήλικας με φυσιολογική όραση μπορεί να δει. Η «τύφλωση» προϋποθέτει την «όραση» για να γίνει κατανοητή. Και η τύφλωση ως παραφθορά της όρασης επιδέχεται διαβαθμίσεις: η ερωτευμένη, εξαιτίας του έρωτά της, ίσως δεν μπορεί να δει καθόλου πια, ίσως δεν μπορεί να δει καλά αυτά που οι άλλοι βλέπουν, ίσως να βλέπει μόνο μέρος αυτών που οι άλλοι βλέπουν (και που κι εκείνη θα μπορούσε να δει πριν ερωτοτυφλωθεί). Παράδειγμα: λέει η φίλη στη φίλη για μιαν άλλη

φίλη: «Μα καλά δεν βλέπει ότι αυτός ο άντρας είναι ενοχλητικός, μιλάει πολύ, είναι αλαζόνας, κλπ., κλπ.»; Η, «... ότι αυτός ο άντρας δεν της ταιριάζει, δεν έχουν τίποτα κοινό» ή «δεν ανταποκρίνεται στον έρωτά της κλπ., κλπ.»; Η ερωτευμένη φαίνεται να μην μπορεί να δει αυτά που οι άλλοι, οι πολλοί, βλέπουν ως προφανή (τουλάχιστον από άποψη συμπεριφοράς) χαρακτηριστικά ενός τρίτου, εμφανίζεται, δηλαδή, «τυφλή» σε σχέση με την όραση του τρίτου, του ουδέτερου παρατηρητή.

Υπάρχει όμως, νομίζω, και κάτι επιπλέον στη πρόταση «ο έρωτας τυφλώνει την ερωτευμένη». Συχνά δεν εννοούμε απλώς ότι η

ερωτευμένη δεν βλέπει αυτά που οι άλλοι βλέπουν, αλλά επίσης ή εναλλακτικά, ότι η ερωτευμένη βλέπει στο αντικείμενο του έρωτά της πράγματα (ιδιότητες, χαρακτηριστικά, κλπ) που οι άλλοι δεν βλέπουν, πράγματα που στους ουδέτερους παρατηρητές απλώς δεν είναι ορατά. Σε αυτήν την περίπτωση θα έπρεπε, νομίζω, να μιλάμε όχι για την τυφλή ερωτευμένη αλλά για την ερωτευμένη φαντασιόπληκτη, αφού συνήθως αυτό που θέλουμε να πούμε είναι ότι η ερωτευμένη «βλέπει» με τη φαντασία της αυτά που οι άλλοι (στερούμενοι της δικής της φαντασίας) δεν μπορούν να δούν. Η ερωτευμένη φίλη μου βλέπει στο αντικείμενο του έρωτά της ομορφιά, ευφυΐα, χάρη κλπ., που εγώ δεν μπορώ να δω. Βλέπει ενέργεια, πάθος, φαντασία, εκεί που εγώ βλέπω έναν άνθρωπο στεγνό κι επίπεδο. Βλέπει, επίσης, ανταπόκριση κι επιθυμία από τον άνθρωπο που αγαπά, εκεί που εγώ δεν βλέπω σε αυτόν (απέναντί της) παρά αδιαφορία. Η ρήση «Ο έρωτας τυφλώνει την ερωτευμένη» συχνά, νομίζω, σημαίνει και αυτό, ότι ο έρωτας κάνει την ερωτευμένη να φαντάζεται για κάποιον πράγματα που τουλάχιστον για την πλειοψηφία των ουδέτερων παρατηρητών απλώς δεν είναι εκεί.

Στο *Περί Έρωτος*, ένα από τα γοητευτικότερα δοκίμια γι' αυτήν ακριβώς τη φαντασιοληξία του έρωτα, ο Σταντάλ γράφει (σε μετάφραση δική μου):

Αφήστε έναν εραστή στις σκέψεις του για εικοσιτέσσερις ώρες και αυτό που θα βρείτε είναι το εξής: στις αλυκές του Ζάλτμπουργκ ρίχνουν ένα κλαράκι που έχει χάσει τα φύλλα του απ' το χειμώνα στα εγκαταλελειμμένα βάζα μιας αλυκής. Δύο ή τρεις μήνες μετά το σέρνουν έξω καλυμμένο από μια επίστρωση λαμπερών κρυστάλλων. Τα πιο μικρά κλαράκια, αυτά που δεν είναι μεγαλύτερα από το ίχνος ενός μελισσοφάγου, εμφανίζονται στολισμένα με άπειρα διαμάντια, κινούμενα και σπινθηροβόλα. Το πρωταρχικό κλαράκι δεν είναι πλέον αναγνωρίσιμο.

Πολλοπλά είναι τα στάδια του έρωτα, για τον Σταντάλ: ξεκινά με τον θαυμασμό για το αντικείμενο, ακολουθούν η επιθυμία και η ελπίδα ότι θα ανταποκριθεί, επέρχεται η γένεση του έρωτα με την πρώτη ένδειξη ανταπόκρισης. Με αυτήν αρχίζει και η πρώτη φάση αυτού που ο Σταντάλ ονομάζει *κρυστάλλωση*, ήτοι η πρώτη φάση της ερωτικής φαντασιοληξίας. Αρχίζουμε να φαντασιωνόμαστε την αγαπημένη μας, δηλαδή να προβάλλουμε σε αυτήν (θετικές) ιδιότητες και συμπεριφορές, εξωραϊζοντας την ίδια, την ανταπόκριση που μας δείχνει αλλά και την απόλαυση που συνεπάγεται η κατάκτηση ή κατοχή της: *τελικά καταλήγεις να υπερεκτιμάς [τη γυναίκα που επιθυμείς] θεωρώντας την ως κάτι που σου έπεσε από τον Ουρανό, άγνωστο ως τώρα, αλλά βέβαιο ότι θα γίνει δικό σου. Αν, εφόσον η διαδικασία ξεκινήσει, η ερωμένη για κάποιον λόγο αποτραβηχτεί από μας προσωρινά και ενεργοποιήσει την αμφιβολία, ο έρωτάς μας μπαίνει στη δεύτερη και ισχυρότερη, κατά Σταντάλ, φάση της κρυστάλλωσης: αυτή είναι η*

φάση που μας βυθίζει όλο και περισσότερο στην ερωτική σχέση, η διαδικασία που ενισχύει όλο και περισσότερο την προβολή και υπερβολή στην εσωτερική μας αναπαράσταση του ποιος είναι ο άλλος, η φάση κατά την οποία «κολλάμε» όλο και περισσότερο στο πρόσωπο το οποίο έχουμε εξιδανικεύσει και θεωρούμε ότι μόνο αυτό μπορεί να μας κάνει ευτυχείς. Αυτή είναι η φάση κατά την οποία κάθε αμφιβολία ερμηνεύεται τελικά προς επίρρωσιν του έρωτά μας («μ'αγαπά», «δεν μ'αγαπά», «φυσικά μ'αγαπά, αλλά φοβάται να το δείξει», κλπ., κλπ.), κάθε αφορμή απόλαυσης γύρω μας συνδέεται με το πρόσωπο που αγαπάμε (κατά το άσμα, «σ'αγαπώ γιατί 'σαι ωραία... κι αγαπώ κι όλον τον κόσμο γιατί ζεις κι εσύ μαζί...»), κάθε δυσκολία ταυτόχρονα πολλαπλασιάζει τις (θετικές) ποιότητες που προβάλλουμε στον άλλον και την επιθυμία μας γι'αυτές.

Η στανταλιανή «κρυστάλλωση» του έρωτα μου φαίνεται κατ' αρχάς μια έννοια βαθύτατα σύμφωνη με την καθημερινή μας εμπειρία. Πόσες και πόσοι από μας δεν βλέπουμε τους φίλους ή γνωστούς μας να εμπλέκονται σε διαδικασίες κλιμακωτής φαντασίωσης του αγαπημένου αντικειμένου, συχνότατα με καταστροφικές συνέπειες; Και πόσες και πόσοι από μας δεν αντιλαμβανόμαστε, μετά το (συνήθως επώδυνο) τέλος μιας ερωτικής ιστορίας, ότι είχαμε κι εμείς παρασυρθεί στον δικό μας φαντασιόπληκτο εξωραϊσμό και την επίμονη προσκόλληση σε ένα πρόσωπο του οποίου την κατάκτηση ή «κατοχή» επιδιώκαμε κλιμακωτά; Φυσικά, η συμφωνία του στανταλιανού μοντέλου με την καθημερινή μας εμπειρία δεν καθισχύζει την υποψία ότι το ίδιο το μοντέλο είναι προβληματικό. Και είναι, νομίζω, προβληματικό όχι λόγω των καταστροφικών συνεπειών που μπορεί να έχει ή να μην έχει, αλλά για έναν βαθύτερο λόγο: για τον λόγο, δηλαδή, ότι το στανταλιανό ερωτικό μοντέλο είναι, φοβάμαι, κατ' ουσίαν εγωκεντρικό.

Εξηγούμαι: Στο ίδιο δοκίμιο ο Σταντάλ ορίζει τον έρωτα ως την ηδονή που λαμβάνουμε από τις «τελειότητες» (*perfections*) του ερωτικού αντικειμένου και από την ανταπόκριση που μας επιτρέπει να καλλιεργούμε επιθυμίες κατάκτησης ή κατοχής. Ο *βαθμός* της ηδονής μάλιστα, προσδιορίζει επιπλέον ο Σταντάλ, είναι ανάλογος των «τελειότητων». Όσο περισσότερες είναι οι θετικές ποιότητες του άλλου, και όσο μεγαλύτερη η ανταπόκρισή του, τόσο μεγαλύτερη η ηδονή. Στην πραγματικότητα, η στανταλιανή «κρυστάλλωση» δεν είναι παρά μια φυσική και σχεδόν μηχανική διαδικασία επαύξησης αυτής της ηδονής, που επιτελείται με τη βοήθεια της φαντασίας: προβάλλοντας επιθυμητές ιδιότητες πάνω στο ερωτικό αντικείμενο, εξωραϊζοντάς το, στην ουσία υπηρετούμε [...] τη Φύση, που επιτάσσει να αισθανόμαστε ηδονή και στέλνει το αίμα στο κεφάλι μας, υπηρετούμε, δηλαδή, τη φυσική μας ηδονική ροπή. Ο εγγενής κίνδυνος αυτής της διαδικασίας είναι όμως, κατά τη γνώμη μου, σαφής. Στην καλύτερη περίπτωση ο άλλος γίνεται απλώς η αφορμή

της δικής μου κλιμακούμενης απόλαυσης. Στη χειρότερη, εξαφανίζεται πλήρως στη δική μου αυτοαναφορική και τελικά ανανιστική ερωτική φαντασιοληξία. Σημασία δεν έχει ποιος είναι ο άλλος, αλλά πώς ο άλλος θα είναι έτσι ώστε να μου είναι ικανοποιητικός. Η εξ' έρωτος φαντασιόπληκτη εμφανίζεται πράγματι τυφλή ως προς τον άλλο και τους άλλους: όχι απλά δεν βλέπει αυτά που οι άλλοι βλέπουν (όποιες, μικρές ή μεγάλες, αρνητικές ποιότητες του αγαπημένου της), όχι απλώς βλέπει αυτά που οι άλλοι δεν βλέπουν (πολλαπλές και υπερβάλλουσες «τελειότητες» του αγαπημένου της), αλλά βλέπει αυτά που οι άλλοι δεν βλέπουν και η ίδια απλώς *επιθυμεί* να δει.

Δεν ξέρω αν έχω δίκιο, αλλά το δίλημμα του έρωτα στο οποίο βλέπω να καταλήγουμε είναι το εξής: ή είμαι «τυφλή» εξ' έρωτος ή δεν είμαι. Αν είμαι «τυφλή» (σύμφωνα με τα παραπάνω) δεν βλέπω αυτά που οι άλλοι βλέπουν (τα αρνητικά του άλλου). Επίσης βλέπω αυτά που άλλοι δεν βλέπουν, υπό την έννοια ότι φαντασιώνομαι. Αν δεν είμαι «τυφλή» εξ' έρωτος, τότε βλέπω αυτά που και οι άλλοι βλέπουν (τα αρνητικά) και, επίσης, δεν βλέπω αυτά που άλλοι δεν βλέπουν, δηλαδή δεν φαντασιώνομαι αυτά που μένα ικανοποιούν. Ο κίνδυνος της πρώτης εκδοχής είναι η απορρόφηση του άλλου από μια μηχανική διαδικασία κλιμακούμενης αυτοαναφορικής ηδονής. Δεν ερωτεύομαι τον άλλο ως *άλλο*, αλλά ως αφορμή επίρρωσης της δικής μου ηδονής. Ο κίνδυνος της δεύτερης εκδοχής είναι διαφορετικός, αλλά εξίσου ανησυχητικός. Αν βλέπω στον άλλο ό,τι βλέπουν όλοι οι άλλοι, και δεν βλέπω σ' αυτόν με τη φαντασία μου πράγματα που με ικανοποιούν, τότε τι είναι αυτό που με κάνει να βλέπω τον άλλο ως ερωτικό αντικείμενο *tout court*; Αν αυτόν τον βλέπω ουδέτερα, όπως οι άλλοι, τότε τι εξηγεί το ότι εγώ βλέπω αυτόν τον άλλο ερωτικά ενώ οι άλλοι όχι;

Εγκλωβισμός στη Σκύλλα και τη Χάρυβδη ενός (αδύνατου) έρωτα;

Η, μήπως, μπορούμε να δούμε πέρα από τα Στενά;

Η συνέχεια επί της σελίδος...

